

I. М. Матющенко

irina-100@meta.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0684-4154>

I. М. Омелянович

irina.m.omelyanovych@udu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2166-0350>

КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНА РОБОТА ВЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА В СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ

У статті розглянуто особливості та основні напрями корекційно-виховної роботи вчителя-дефектолога в навчальному процесі спеціальної школи.

Зазначено, що організація процесу навчання і виховання учнів з інтелектуальними порушеннями в системі спеціального освітнього середовища відбувається шляхом реалізації основних принципів корекційної педагогіки.

Представлено стислий аналіз досліджень і публікацій з окресленої проблеми. Зазначено, що теоретичні напрацювання вітчизняних науковців підкреслюють важливість і необхідність корекційно-виховної роботи в навчанні дітей з інтелектуальними порушеннями.

У статті визначено, що корекція здійснюється безперервно в процесі навчально-виховної роботи та наголошено на значення індивідуальної освітньої траєкторії для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку на яку орієнтується вчитель-дефектолог в спеціальній освіті.

У контексті статті розкрито корекційну спрямованість принципів навчання, які обслуговують компоненти його змісту, що стосуються діяльності вчителя і методики його викладання, контрольної-оцінювальної функції процесу навчання та обслуговують його корекційний компонент (за С. П. Мироною).

Ключові слова: корекційно-розвивальна робота, вчитель-дефектолог, спеціальна освіта, освітній процес, учні з інтелектуальними порушеннями.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти в Україні одним із важливих питань виступає корекційно-виховна робота вчителя-дефектолога в спеціальній освіті, оскільки вона має забезпечити повноцінний розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями та їх успішну соціалізацію.

Спеціальна школа – це заклад освіти, який забезпечує умови для навчання, соціальної адаптації та професійної орієнтації дітей, що мають порушення інтелектуального розвитку.

Основними завданнями спеціальної освіти є: створення умов для здобуття знань, розробка та втілення у практику інноваційного змісту, форм та методів навчання та виховання дітей означеної категорії.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасна педагогічна та психологічна науки мають цілу низку праць, присвячених проблемам навчання, виховання, корекції та розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями в спеціальних закладах освіти (В.І. Бондар, О.В. Гаврилов, О.В. Гаяш, В.В. Засенко, С.Д. Максименко, С.П. Миронова, В.М. Синьов, В.В. Тарасун, О.П. Хохліна та ін.); а також побудові різних корекційних та інклюзивних педагогічних моделей навчання дітей означеної категорії (А.А. Колупаєва, К.О. Островська, Д.І. Шульженко та ін.).

Сучасна ситуація в світі характеризується тенденцією до збільшення чисельності дітей, які мають спеціальні освітні потреби та потребують спеціальних умов отримання освіти.

Реформування системи освіти передбачає наявність варіативних форм отримання дошкільної, шкільної та професійної освіти осіб з особливими освітніми потребами різного віку з різними недоліками в розвитку в освітніх організаціях різного типу та рівнів: спеціальних та інклюзивних групах дошкільних навчальних закладів, звичайних та спеціальних класах загальноосвітніх шкіл, в спеціальних закладах освіти, навчально-реабілітаційних центрах; а також у формі сімейної освіти, з використанням дистанційних освітніх технологій, електронного підручника та ін.

Організація процесу навчання і виховання учнів з інтелектуальними порушеннями в системі

інклюзивного та спеціального освітнього середовища відбувається під впливом принципів корекційної педагогіки. Як зазначає О. Гаяш, згідно принципів спеціальної педагогіки передбачено глибоке усвідомлення з боку спеціалістів ключових причин та особливостей порушень у розвитку психічної діяльності учнів, вміння з'ясувати умови для ефективного інтелектуального розвитку і забезпечити особистісно-розвиваючу сферу, яка дозволяє реалізовувати пізнавальні можливості дітей [1].

С.П. Миронова визначила, що найбільш повну діяльність дефектолога (олігофренопедагога) можна представити через такі функції: діагностична; орієнтовно-прогностична; коригуюча; організаційна; інформаційно-роз'яснювальна; комунікативна та стимулююча; аналітико-оціночна; дослідницько-творчий.

Дослідниця в своїх працях наголошує, що провідним завданням в системі спеціальної освіти є підготовка учня з інтелектуальними порушеннями до повноцінного самостійного життя в сучасному соціумі. Окремі порушення інтелектуального та фізичного розвитку учнів в спеціальній школі призводять до труднощів у досягненні загальної навчально-виховної мети, створюють протиріччя між бажаннями школярів та їх можливостями. Тому в процесі навчання і виховання учнів з інтелектуальними порушеннями повинна спостерігатись чітка корекційна спрямованість [6].

Корекція інтелектуальних порушень учнів, розвиток їхньої особистості відбувається в процесі роботи всіх ланок навчально-реабілітаційного центру. Як правило, окремої корекційної програми не існує, корекційно-виховна робота проводиться в процесі навчання і виховання учнів з інтелектуальними порушеннями та в їхньому повсякденному житті. Педагогічні методики корекційної роботи спонукають в процесі навчання компенсаторні процеси учнів, дозволяють розвивати в них ширший спектр позитивних якостей тощо.

Для організації корекційної роботи варто цілеспрямовано добирати зміст навчання та максимально використовувати його можливості. Корекція порушень учня та його навчання можуть базуватися на однаковому програмному матеріалі. Але не увесь підібраний навчальний матеріал має корекційне значення і спонукає до становлення окремої складової розвитку. Необхідно аби зміст навчання забезпечував подолання освітньої мети, враховував особливості засвоєння знань учнями з інтелектуальними порушеннями та був реалізований в процесі навчання корекційно-розвивальної роботи. Якщо під час навчання акцент поставлений на формуванні в учня певної розумової дії, наприклад, узагальнення за спільними ознаками, то варто, щоб зміст навчання містив матеріал для подібної роботи, а розв'язання, наприклад, арифметичної задачі повинне ставити учня в таку життєву ситуацію, коли йому необхідно виконати необхідну дію.

Мета статті. Матеріали статті присвячені висвітленню проблеми корекційно-виховної роботи вчителя-дефектолога в спеціальній освіті.

Виклад матеріалу дослідження. Корекційно-розвивальна робота є пріоритетом в спеціальній освіті де корекція здійснюється безперервно в процесі навчально-виховної роботи.

Метою корекційно-розвиткового впливу вчителя-дефектолога на учнів з інтелектуальними порушеннями є усунення причин, що перешкоджають навчанню та мають прояв у розвитку загальної мотивації до навчання в межах інтелектуальної, емоційно-вольової та особистісної сфер. Проте, кожен учень має власний характер проблем, індивідуальні особливості розвитку. Тому корекційно-розвитковий вплив вчителя, асистента вчителя в спеціальній школі має бути спрямований на формування, перш за все, умов для навчання та розвитку пізнавальних можливостей учнів з інтелектуальними порушеннями.

Індивідуальна освітня траєкторія запропонована і описана О.В. Чеботарьовою для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, на яку орієнтується вчитель-дефектолог в навчально-виховному процесі, охоплює соціально-орієнтований та предметний вектори навчання. Основну роль виконують не тільки навчальні дисципліни, а й предмети, що слугують формуванню та розвитку життєвих компетентностей. Наскрізними корекційно-розвивальними шляхами для учнів з інтелектуальними порушеннями на думку О.В. Чеботарьової є:

- ② формування навичок здорового способу життя;
- ② розвиток навичок соціально-побутового орієнтування;
- ② формування навичок комунікації;
- ② розвиток навичок самообслуговування;

- ☐ навчання грамоті та елементарним рахунку;
- ☐ навчання побутової ручній праці [9].

Корекційну спрямованість принципів навчання, визначено видатною вітчизняною вченою С.П. Мироною. Корекційна спрямованість принципів навчання, що обслуговують компоненти його змісту: принцип виховуючої спрямованості навчання, науковості процесу навчання, систематичності і послідовності навчання; що стосуються діяльності вчителя і методики його викладання: принцип доступності знань, активності і свідомості у навчанні, наочності; що стосуються контрольних оцінювальних функцій процесу навчання: принцип міцності засвоєння знань, формування вмінь і навичок; що обслуговують його корекційний компонент: принцип корекційної спрямованості навчання, індивідуального та диференційованого підходу до учнів.

Процес корекційно-розвивального впливу є важливою складовою забезпечення загального розвитку учня з інтелектуальними порушеннями як особистості.

Кожний із напрямів у роботі вчителя-дефектолога має свої особливості, проте корекційна та реабілітаційна функція є специфічною у професійній діяльності спеціаліста. Корекція має спрямовуватися на подолання порушень розвитку дитини в процесі навчання та виховання, профілактику ускладнень структури дефекту; створення умов для максимально можливого цілісного розвитку особистості дитини; організацію ігрової, трудової та навчальної діяльності дитини [6].

Отже, як стверджується у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях [2, 3, 5, 6, 7, 8, 9 та ін.], ключовими завданнями корекційно-розвивального навчання учнів з інтелектуальними порушеннями є розвиток та формування навичок соціальної взаємодії, навчально-пізнавальної діяльності, норм поведінки в соціумі, мовлення, комунікації, усвідомлене становлення учнів до власної культури поведінки, забезпечення різнобічного та гармонійного розвитку, що в свою чергу сприятиме успішній соціалізації в суспільстві.

У цьому контексті І. Матющенко зазначає, що головним пріоритетом вітчизняної системи освіти є сприяння соціалізації учнів з інтелектуальними порушеннями в нове соціальне середовище. При цьому підкреслюється, що успішний перебіг соціалізації окресленої категорії дітей напередодні їх входження в самостійну життєдіяльність в різних її сферах (у новому соціальному оточенні, родині, виробництві тощо) залежить насамперед від усвідомлення поставлених цілей і задач, які визначаються ними в процесі навчання в закладі освіти. Саме навчальний заклад є першою ланкою, який спрямовує дитину на становлення та усвідомлення найсуттєвіших передумов процесу соціалізації та сприяє засвоєнню та розвитку набутих знань, умінь та навичок. Саме від успішної соціалізації залежить рівень життєвої компетентності та самовизначення учнів зазначеної категорії [5].

На думку І. Конограй, вчителю-дефектологу варто організовувати корекційно-розвивальну роботу за умови позитивного емоціонального сприймання та добровільної участі учня з інтелектуальними порушеннями в навчальному процесі. Для цього необхідно створити емоційний фон в навчальному середовищі, спонукати учнів до інтелектуальної діяльності. В процесі корекційно-розвивальної роботи потрібно уникати одноманітності стилю викладання, простоти інформації, буденності, відриву поданої інформації від власного життєвого досвіду учня [4].

Організація корекційно-виховної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями має свою специфіку, ефективність якої багато в чому залежить від створення особливих умов, в яких можна реально поєднувати педагогічну, психологічну, соціальну та інші види допомоги, спостерігаючи при цьому динаміку розвитку дитини.

Робота вчителя-дефектолога в спеціальній школі має бути побудована таким чином, щоб у кожної дитини була можливість не лише для індивідуальних занять з різними спеціалістами, а й для групових. Поєднання різних видів роботи, індивідуальних та групових занять, підтримка та розуміння з боку сім'ї – це ключові елементи, які гарантують максимальні можливості для розвитку та реалізації потенціалу кожної дитини у кожному конкретному випадку.

У спеціальній освіті робота вчителя-дефектолога керується різними, але тривалими програмами навчання та реабілітації дітей:

1. Курс індивідуальних занять. Після консультації та визначення основних напрямів у розвитку складається план занять. Пріоритет надається поєднанню занять «за столом» з рухливими методиками.

2. Комплексна програма. Розробляється за конкретним запитом і включає інтенсивну реабілітацію, використовуючи всі ресурси, якими володіє навчально-реабілітаційний центр.

Корекційно-виховна робота з дітьми з інтелектуальними порушеннями вимагає багато часу та зусиль. Вчителю-дефектологу потрібно розуміти, що методи корекції необхідно використовувати регулярно. Прогнозувати точний результат завжди неможливо. Проте позитивні результати корекційно-виховної роботи можна помітити у різних аспектах: розвиток пізнавальних можливостей учнів, зниження рівня тривожності, покращення сенсорного розвитку, подолання або зменшення кількості небажаної поведінки, розвиток навичок самообслуговування, покращення соціалізації, професійно-трудова підготовка тощо.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Отже, проблема корекційно-виховної роботи вчителя-дефектолога залишається актуальною і вимагає подальших пошуків ефективних шляхів використання сучасних освітніх технологій, які активно будуть впроваджуватися в освітній процес спеціальної школи. Зокрема, будуть актуальні дослідження щодо покращення корекційно-виховної роботи в спеціальній освіті при використанні технологій дистанційного навчання та пошук ефективних методів корекції пізнавальної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями, а також залучення батьків до корекційно-виховної роботи.

Список використаних джерел:

1. **Гаяш О.В.** (2016). Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : Науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО. 2. **Закон України «Про освіту».** (2017). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>. 3. **Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивної освіти : хрестоматія** (2023) / за ред. В.І. Бондаря, Ю.Д. Бойчука, В.В. Золотоверх. В 2-х томах. Том І. – Харків : ФОРМ Бровін О.В. 4. **Конюгай І.В.** (2021) Особливості використання індивідуального підходу в процесі організації корекційно-розвивальної роботи <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11054/1/Konohrai.pdf>. 5. **Матющенко І.М.** (2024) До проблеми реалізації принципу свідомості у дітей з ментальними порушеннями в аспекті їх соціалізації //Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - Випуск 46: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова. – Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. – С.81-85. https://drive.google.com/file/d/1sabSppFAIjScmMXrL_hEJF2O_92Y2SVB/view 6. **Миронова С.П.** (2016) Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник /С.П.Миронова. - Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3004/Myronova-S.P.-Pedagogika-inkliuzyvnoi-osvity.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 7. **Нова українська школа: порадник для вчителя** / за заг. ред. Н. М. Бібік. — Київ : Літера ЛТД, 2018. — 160 с. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf> 8. **Прохоренко Л. І., Бабяк О. О., Засенко В. В., Ярмола Н. А.** (2020). Учні початкових класів із особливими освітніми потребами. Харків: Вид-во «Ранок». - 160 с. <https://lib.imzo.gov.ua/wadata/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpratsivnykivospotreby/Uchni-pochatkovykh-klasiv-iz-osoblyvumu-potrebamy-navchannia-tasuprovit-Prokhorenko.pdf>. 9. **Чеботарьова О.** (2025). Нова українська школа: сучасний зміст та практики навчання учнів з особливими освітніми потребами. /Особлива дитина: навчання і виховання, 117 (1), 97–114. https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/view/215https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-12#Text

References:

1. Haiash O.V. (2016). Korektsiino-rozvyvalna robota z ditmy z osoblyvostiamy psykhofizychnoho rozvytku : Naukovo-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv inkliuzyvnoho navchannia, asystentiv uchyteliv, yaki pratsuiut z ditmy z psykhofizychnymy porushenniamy v umovakh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv, sotsialnykh pedahohiv, batkiv / Ukladach O. V. Haiash. – Uzhhorod : Informatsiino-vydavnychiy tsentr ZIPPO. 2. Закон України «Про освіту». (2017). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>. 3. Navchannia ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku v umovakh inkliuzyvnoi osvity : khrestomatiia (2023) / za red. V.I. Bondaria, Yu.D. Boichuka, V.V. Zolotoverkh. V 2-kh tomakh. Tom I. – Kharkiv : FOP Brovin O.V. 4. Konohrai I.V. (2021) Osoblyvosti vykorystannia indyvidualnoho pidkhodu v protsesi orhanizatsii korektsiino-rozvyvalnoi roboty [Elektronnyi resurs] <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11054/1/Konohrai.pdf>. 5. Matyushchenko I.M. (2024) On the problem of implementing the principle of consciousness in children with mental disorders in the aspect of their

socialization //Scientific Journal of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University. Series 19. Correctional Pedagogy and Special Psychology. - Issue 46: collection of scientific papers / Ministry of Education and Science of Ukraine, Ukrainian State University named after Mykhailo Dragomanov. – Kyiv: Publishing house of Mykhailo Dragomanov USU. – P.81-85. https://drive.google.com/file/d/1sabSppFAIjScmMXrL_hEJF2O_92Y2SVB/view 6. Myronova S.P. (2016) Pedagogika inkluzivnoi osvity : navchalno-metodychnyi posibnyk. Kamianets-Podilskyi : K-PNU imeni I. Ohienka. 6. Myronova S.P., Havrylov O.V., Matvieieva M.P. (2010). Osnovy korektsiinoi pedahohiky: navch. posib. Kamianets-Podilskyi: K-PNU imeni I. Ohienka. 7. Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia (2017). [Elektronnyi resurs] / Pid zah. red. Bibik N. M. K.: TOV «Vydavnychi dim «Pleiady». 8. Prokhorenko L. I., Babiak O. O., Zasenka V. V., Yarmola N. A. (2020). Uchni pochatkovykh klasiv iz osoblyvymy osvitnimy potrebamy. Kharkiv: Vydvo «Ranok». <https://lib.imzo.gov.ua/wadata/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpratsivnykivospotreby/Uchni-pochatkovykh-klasiv-iz-osoblyvumu-potrebamy-navchannia-tasuprovit-Prokhorenko.pdf>. 9. Chebotarova O. (2025). Nova ukrainska shkola: Suchasnyi zmist ta praktyky navchannia uchniv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. /Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia, 117 (1), 97–114. https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/view/215

MATYUSHCHENKO I., OMEL'YANOVICH I. CORRECTIVE AND EDUCATIONAL WORK OF A TEACHER-DEFECTOLOGIST IN SPECIAL EDUCATION.

The article examines the peculiarities of the correctional and educational work of a special education teacher in the conditions of an special schol.

It is noted that the organization of the process of education and upbringing of students with intellectual disabilities in the system of inclusive and special educational environment takes place under the influence of the principles of correctional pedagogy.

A brief analysis of research and publications on the outlined problem is presented. The author notes that the theoretical work of domestic scientists emphasizes the importance and necessity of corrective and educational work in the education of children with intellectual disabilities.

The author stated that in the special educational, correction is carried out continuously in the process of educational work and emphasized the importance of the individual educational trajectory for students with impaired intellectual development, which the special education teacher in the educational and rehabilitation center focuses on.

In the context of the article, the corrective orientation of the principles of education, serving the components of its content, relating to the activity of the teacher and his teaching methods, relating to the monitoring and evaluation functions of the learning process and serving its corrective component (according to S. P. Mironova), is revealed.

Keywords: corrective and developmental work, special education teacher, educational rehabilitation center, educational process, students with intellectual disabilities.

Подано 27.01.2025

Рекомендовано до друку 05.12.2025

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.49.12>

УДК: 316.647.82-056.26:94

О.І.Мельничук

o.i.melnychuk@udu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0006-4607-9553>

Т.М. Гребенюк

t.m.hrebenyuk@udu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8919-087X>

ГУМАНІСТИЧНИЙ ВИМІР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В НОВИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активним переосмисленням гуманістичних засад освіти, зокрема в контексті соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. У процесі розбудови інклюзивного освітнього середовища особливої актуальності набуває питання культурного виміру соціалізації дітей з порушеннями зору, адже саме культура формує систему цінностей, норм і моделей поведінки, що визначають механізми включення дитини у соціум. Відтак, необхідність гуманітарного переосмислення освітнього процесу зумовлює потребу дослідження соціокультурних, філософських і педагогічних підстав інклюзивної освіти, орієнтованої на дитину як активного суб'єкта культури. Інтеграція дітей з порушеннями зору в